

Sípos László

Művészet mint kényszerképzet

Yayoi Kusama retrospektív kiállítása

Gropius Bau, Berlin,
2021. IV. 23. – VIII. 15.

A berlini Gropius Bau neoreneszánsz épületében háromezer négyzetméteren rendezett retrospektív kiállításon a világszerte legismertebb kortárs japán képzőművész hetvenéves pályafutását bemutató anyagot szemlélhetnénk meg (*Retrospektív – A Bouquet of Love I Saw in the Universe*),¹ ha nem lenne a járvány. Az idén kilencvenkét éves Yayoi Kusama művészetében több irányzat ötvöződik. Ha kategorizálni szeretnénk, tevékenységében leginkább az environment, a minimalizmus, a pop-art, a konkrét festészet és a performanszművészet jelenik meg, de maradandót alkotott a kísérleti film, az irodalom, a divat és a zene terén is. Képzőművészetének élénk színei mellett formavilágát a pontok repetitív használata és a stilizált növényi ornamentika jellemzi. Munkássága nyomán átértékelődött az emberi test és a nő művészetben betöltött szerepe is.

Az alkotást gyermekkori hallucinációi (fények, aurák, pontmezők, virágok) hatására kezdte meg, melyek megjelenésében az öröklött tényezők mellett nagy valószínűséggel gyermekkori traumáinak is részük volt (a pszichiátriai diagnózis szerint szenesztópátiában, azaz fantomfájdalmakban szenved, melyet bipoláris és szkizoid vonások kísérnek). Nem titkolja, hogy a művészet a mentális problémák ábrázolásának lehetőségét kínálja számára, és azt az állapotával, illetve családjával szembeni menedékként használja. A pöttyök a betegséget jelentik, a földön szétosztott fallikus alakzatai a szexualitástól és az ételtől való félelmet, repetitív hálókompозиции az univerzum végtelenségének iszonyatát szimbolizálják.

Jó anyagi körülmények között élő kereskedőcsaládból származik, de szülei viszonya közelről sem volt harmonikus: anyja kémkedni küldte házasságtörő apja után, melynek hatására a gyermekben beteges viszolygás alakult ki a férfitesttel szemben. Tizenhárom évesen már egy hadgyárban dolgozott: nappal ejtőernyőket varrt a japán hadsereg számára, estéit viszont kényszeres alkotással töltötte. Rendkívül termékeny volt, első kiállítása idején egy helyi lap szerint hetven vízfestményt készített napon-ta, de családja mégsem támogatta művészi törekvéseit,

sőt anyja rendszeresen megsemmisítette képeit, és gyermekének a művészet helyett inkább gazdag férjet szánt. Japán társadalmi berendezkedése a II. világháborút követően is módfelett konzervatívnak és tradicionálisnak számított, ami nem csoda, hiszen a szigetország több évszázados izolációja csak 1867-ben, a Meidzsi-restauráció idején szűnt meg, előtte az ország az európaiaktól merőben eltérő utat járt be – a képzőművészet terén is. Japán „nyugati nyitása” révén megkezdődött művészetének diadalmenete az öreg kontinensen. Ekkor váltak ismertté Hirosige, Hokusai, Utamaro ikonikus darabjai, a japonizmus pedig néhány éven belül rendkívül népszerű lett. Van Gogh, akinek különleges kompozíciói megszületésében szintén szerepet játszott pszichiátriai betegsége, előszeretettel másolt japán fametszeteket. Hirosige és Eisen művei után készült 1887-es festményei jól ismertek. A következő század közepéig Tsuguharu Foujitan kívül kevés japán származású művész jutott el a nemzetközi hírnévig, a kortárs művészetben viszont jó néhányan szert tudtak

Installációs látkép
Yayoi KUSAMA
retrospektív kiállításán,
2021, Gropius Bau
↓

↑
Yayoi KUSAMA:
*Infinity Mirror Room –
Phalli's Field* (Végtelen
tükörszoba, Phalli
mezeje), 1965
A művész jóvoltából
HUNGART © 2021

tenni széles körű ismertségre, ilyen például a saját magát a művészettörténet legismertebb kompozícióiba helyező Yasumasa Morimura, a kaotikus pop-art képek művésze, Keiichi Tanaami, a mérges kislány figurájáról ismert Yoshitomo Nara, a kifeszített papírlapokon átszaladva alkotó Saburo Murakami, a lábbal festő Kazuo Shiraga, de különösen a saját univerzumot létrehozó Yayoi Kusama.

Még Japánban talált egy könyvet Georgia O'Keeffe-ről, akinek művei annyira lenyűgözték, hogy elhatározta, felveszi vele a kapcsolatot. Levelezésük 1955-ben kezdődött, és O'Keeffe Amerikába érkezése után több alkalommal segített Kusamának, aki huszonhét éves korában hagyta el szülőföldjét. Útjára néhány száz dollár-

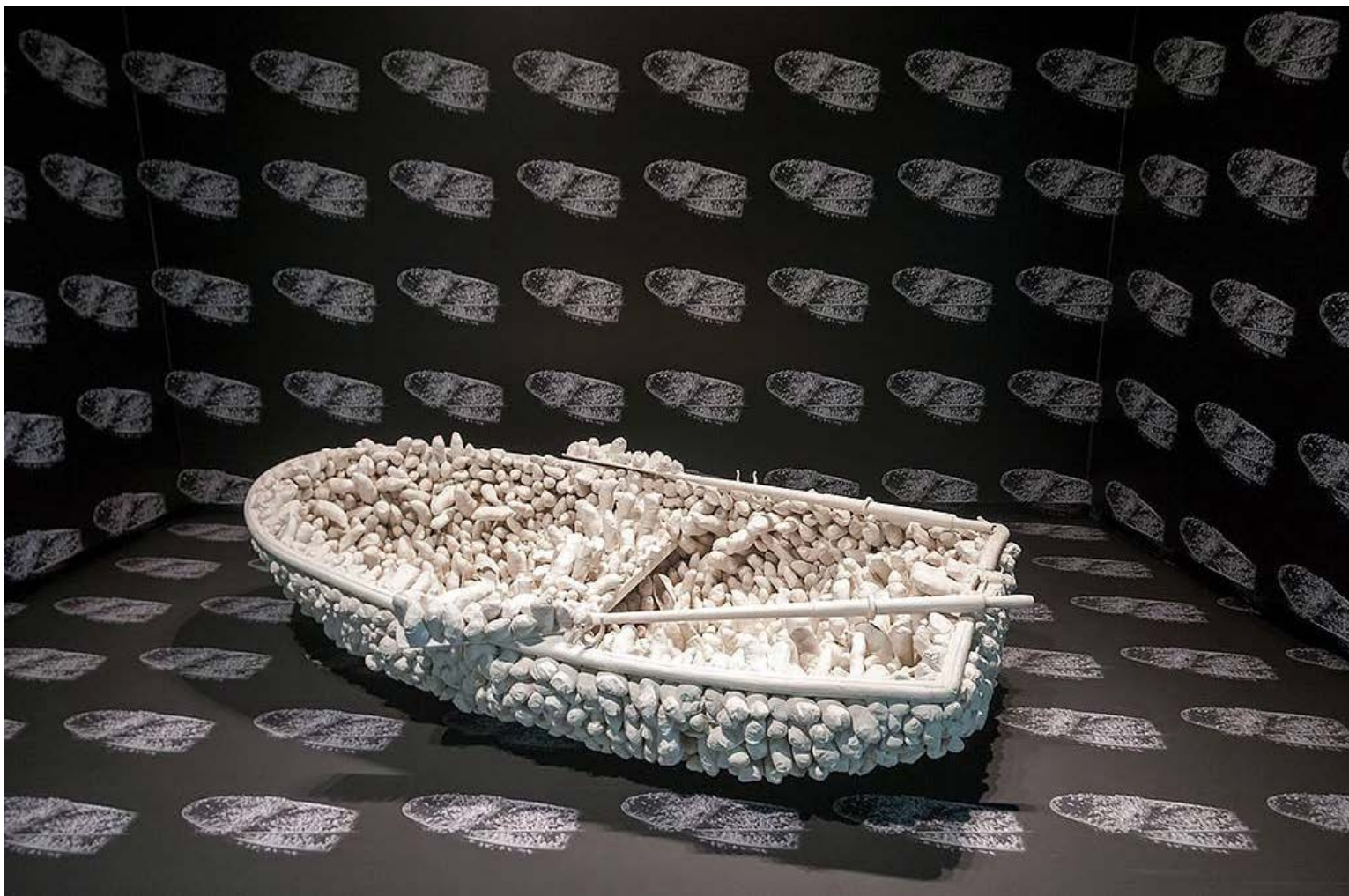
Yayoi KUSAMA:
„Anti-War” meztelen
happening és
zászlóégetés a
Brooklyn-hídon, 1968
HUNGART © 2021
→

ja mellett hatvan selyemkimonóját és kétezer rajzát vitte magával (egyes források szerint ugyanennyi festményét égette el indulása előtt). 1959-ben New Yorkba költözött, ahol létrehozta első „hálóképeit”, majd a 60-as években az avantgárd művészeti élet ismert alakjává vált. 1961-től Donald Judd-dal egy épületben dolgozott, Joseph Cornell-lel pedig plátói szerelmi kapcsolata bontakozott ki. A Gertrude Stein Galériában rendezett kiállításon mutatta be gyakran reprodukált, *One Thousand Boat Show*² című első environmentjét, egy csónakot, melybe számtalan pénisz alakú kitömött vászondarabot helyezett el, majd meztelenül annak szélére ülve örököltette meg magát.

1962 júniusában a manhattani Green Galleryben egyedüli nőként vett részt az első pop-art kiállításon Judd, Oldenburg, Segal, Warhol és mások társaságában. És bár *Accumulation No. 1* című, kitömött, fallikus vászondarabokkal borított fotelét nem adta el, azzal nagy feltűnést keltett. Ekkoriban annyit dolgozott, hogy többször kórházba került a kimerültségtől, és anyagi helyzete továbbra is kétségbeesítő volt, miközben úgy érezte, ötleteit ellopták (Warhol oeuvre-jében akkortájt jelent meg a repetitív fotóhasználat, Oldenburg vászondarabokat tömött ki, míg Lucas Samaras váratlanul tükrökkel dekorált helyiséget hozott létre), ezért kilátástalanságában öngyilkosságot kísérelt meg: kiugrott műterme ablakán, de egy bicikli felfogta az esést, így könnyebb sérülésekkel megúszta a malört.

*Infinity Mirror Room*³ című, végtelenség tetsző térinstallációit 1963-tól kezdve építette. „Én, Kusama, a modern Alice vagyok Csodaországban” – vallotta magáról. A Gropius Bauban rendezett kiállításra egy új tükörteremmel is készült *A Bouquet of Love I Saw in the Universe* címmel. Az első tükörszoba, az 1965-ben készült *Floor Show – Phalli's Field*⁴ című térinstallációt látva az embernek a hazai vizuális szocializáció nyomán fallikus szimbólumok helyett inkább nagy mennyiségben szétszórta Túrú Rudi jut az eszébe. A híres fotón, melyen Kusama piros, testére feszülő ruhában pózol a teremben, művészi kelléktárának minden fontosabb eleme jelen van: a pontok, a műfaloszok és a tükrök. Ma – csak Amerikában – öt állandó *Infinity Room*-kiállítás látogatható.

Kusama első performanszára 1966-ban került sor a Velencei Biennálén, melyen meghívó nélkül vett részt: arany kimonóban ezeröttszáz műanyag labdával körülvéve tiltakozott Amerika militarizmusa és a művészet elüzletiesedése ellen. Ki gondolta volna akkor, hogy *White No. 28* című hálóképét 2014-ben rekordáron, 7,1 millió dollárért adják majd el? (Egy hasonló képet Frank Stella 1962-ben 75 dollárért vett meg tőle.) A vietnami háború elleni tiltakozásképpen 1967-től rendezett provokatív happeningeket, melyek során pöttyöket festett a meztelen résztvevőkre (többször a Harry Shunk – Kender János-páros közreműködésével, akiknek fotóiból a lipcsei Galerie für Zeitgenössische Kunstban volt látható kiállítás idén június 6-ig), Nixonnak pedig nyílt levelet írt, melyben felajánlotta testét az elnök számára abban az esetben, ha az véget vet a háborúnak. 1968-ban a *Homoszexuális házasság* című happening papnőjeként szerepelt, melyhez kétszemélyes esküvői ruhát tervezett. Ezzel a gesztussal közel fél évszázaddal előzte meg korát: „Forradalmat akartam kezdeni, a művészetet használva fel egy olyan társadalom építéséhez, melyet elképzelttem.” De mivel a meztelen happeningeket követően családja éles kritikával illette, ismételten öngyilkosságot kísérelt meg, majd nemsoká visszatért Japánba, és az irodalom felé fordult – kiadta a *Manhattan Suicide Addict*⁵ című művét, melyet más „sokkolóan zsigeri és szürreális elbeszélések és köl-

temények⁶ követtek. 1977 óta egy Tokióhoz közeli szanatóriumban él, csak alkotni jár közeli stúdiójába. Az utóbbi évtizedekben világszerte elismerték munkásságát; még 1993-ban a Velencei Biennálén nagy sikerrel képviselte Japánt, múzeuma pedig 2017-ben nyílt meg Tokióban.

Kusama első németországi tárlatára 1960-ban került sor Leverkusenben, a berlini kiállítás azonban más szint: nyolcvan év közel háromszáz munkáját mutatja be – korai rajzok mellett gouache-okat, akkumulatív szobrokat, happeningeket és divatcikkeket, illetve a művész legutóbbi festményeit, egy új *Infinity Mirror Room*ot, valamint 1953 és 1982 közötti kiállítások rekonstrukcióit. Az épület átriumából kinövő, hatalmas, rózsaszín alapon fekete pettyes polipkarok a Hokusai⁷ 1814-es *A halászfelenség álma* című fametszetén is megjelenő szexualizált polipmotívumot idézik, de aki már használta valaha az internetet, az aligha lepődik meg azon, hogy Japánban már kétszáz éve is ilyesfajta különőségekkel ütötték el az időt. A tárlatról a Gropius Bau honlapján a megszokottnál jóval több információ áll rendelkezésünkre, így azok átböngészése fél siker. Ha az egészségügyi helyzet még mindig nem teszi lehetővé, hogy elmenjünk a kiállításra, akkor az online hozzáférés alapvető követelmény.

A megnyitószövegben azt olvashatjuk, hogy Kusama művei a kötöttségek átlépését demonstrálják, akárcsak

James Lovelock Gaia-elméletében: a művész munkái holisztikus természetűek, egy nyílt rendszer összefüggő darabjait formálják meg, nem pedig egyenként értelmezendők. Miközben pedig Kusama tevékenysége több irányzattal is kapcsolatba hozható, egy mozgalomnak sem volt a tagja, mindig inkább afféle „insider-outsider” szerepet töltött be: a 60-as években ázsiai nőként a férfiak által dominált New Yorkban, a 70-es években pedig független, világi alkotóként a konzervatív Japánban. Művészete így konzisztensen elkerülte a klasszifikációt, és csak a 90-es években ismerték fel jelentőségét.

Kusama kerülőúton jutott el egy buddhizmussal rokon világnézethez. „Become one with eternity. Obliterate your personality. Become part of your environment”⁸ – sugallja környezettudatosnak is mondható üzenetét művein keresztül. De ha mindez nem lenne elég, kompozíciói háttérként még mindig kitűnően mutatnak Instagramunkon, amit – lássuk be – manapság már véletlenül sem szabad figyelmen kívül hagynunk.

↑ Yayoi KUSAMA: *Felhalmozás – „Ezer csónak” show*, 1963, csónak evezőkkel, gipsz, vatta, női cipők, 60×130×265 cm
Collection Stedelijk Museum Amsterdam
HUNGART © 2021

1 Egy csokor szeretet, melyet az univerzumban láttam.

2 „Ezer csónak” show.

3 Végtelen tükörszoba.

4 Padlóshow – Phalli mezeje.

5 A manhattani öngyilkosságfüggő.

6 <https://gagosian.com/artists/yayoi-kusama/> Utolsó megtekintés: 2021. május 19.

7 *Kanagawai nagy hullám* című munkája az egyik legismertebb japán műalkotás.

8 Válj eggyé az örökkévalóval! Oldd fel a személyiséged! Légy a környezet része!